

«Англійський пацієнт» — найвідоміший роман канадського письменника Майкла Ондатже — є одночасно і щемливою історією трагічного кохання на тлі Другої світової війни, і книжкою, яка приголомшує глибиною філософських роздумів. Нагороджений Букерівською премією, а також найвищою літературною відзнакою Канади — Премією генерал-губернатора — роман був з успіхом екранізований 1996 року й отримав дев'ять «Оскарів» із дванадцяти номінацій від Американської кіноакадемії.

У напівзруйнованій віллі неподалік Флоренції доля зведе чотирьох: колишнього крадія, а тепер героя війни Караваджо, сапера Кіпа, канадську сестру милосердя Хану і її безіменного, обгорілого до кісток останнього підопічного — англійського пацієнта.

Як і за Середньовіччя, італійські монастирі вціліли і зберегли безцінні фрески, бо були неприступні... Англійський пацієнт веде щоденник поміж рядків Геродота... У лівійській печері кудись плывуть фігури доісторичних плавців, а на стіні будинку в Хіросімі — тінь заживо спаленої людини...

Після усіх побачених жахів і смертей, після душевних мук і фізичних тортур, пережитих за цю війну, вони не втратили здатності кохати. Можливо, саме кохання і пам'ять про нього дають їм сили жити далі.

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-1456-9

9 786171 214569

Майкл
Ондатже

Англійський пацієнт

Майкл Ондатже

Англійський пацієнт

Переможець Букерівської премії

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Michael Ondaatje

The English Patient

a novel

Майкл Ондатже

АНГЛІЙСЬКИЙ ПАЦІЄНТ

роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2016 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821(71)
ББК 84(7Кан)
О-58

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Ondaatje M. The English Patient / Michael Ondaatje. —
Toronto : McClelland & Stewart, 1992. — 307 p.

Переклад з англійської *Єлени Даскал*

Дизайнер обкладинки *Олег Щегель*

ISBN 978-617-12-1456-9 (укр.)
ISBN 978-0-7710-6886-7 (англ.)

© Michael Ondaatje, 1992
© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2016
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

На згадку про Скіпа і Мері Дікінсон

Присвячую Квінтінові і Гріффіну

Щиро дякую Луїзі Денніс

Більшість із вас, я певен, пам'ятають трагічні обставини смерті Джеффри Кліфтона. Там, на плато Гільф-ель-Ке-бір, під час пустельної експедиції, котра вирушила на пошуки загадкового оазису Зерзура, у 1939 році зникла також і його дружина, Кетрін Кліфтон.

Перш ніж розпочати лекцію, я мушу висловити глибоке співчуття з приводу цих трагічних подій.

Лекція цього вечора...

*Витяг із протоколу засідання
Географічного товариства
в листопаді 194- року в Лондоні*

Вілла

Дівчина, котра працювала в садку, випросталася й подивилася вдалечінь. Було відчуття, що погода от-от зміниться. Черговий порив вітру сповнив повітря розмаїттям звуків, і високі кипариси неспокійно захиталися. Вона повернулася та попрямувала до будинку, а коли вже занесла ногу над пристінком, відчула на оголених руках краплі дощу. Перетнула лоджію і стрімко увійшла до помешкання.

У кухні вона не зупинилася, а рушила далі. Збігла захованими в темряві сходами до довгого коридору, де крізь відчинені двері на підлогу падав клин світла.

Зайшла до кімнати з іншим садом — повним дерев, намальованих на стінах і стелі. Там на ліжку лежав чоловік, підставлений легкому вітрові, і, коли дівчина увійшла, він повільно повернув до неї обличчя.

Кожні чотири дні вона миє його обгоріле тіло, починаючи з понижених стоп. Притримує мокру серветку трохи вище від щиколоток, вичавлює з неї воду, піднімає голову, коли він бурмоче, спостерігає посмішку. Найстрашніші опіки були над гомілками. Пурпурові. Аж до кісток.

Вона доглядає його вже кілька місяців і добре вивчила тіло, спокійний пеніс, схожий на морського коника, вузькі пружні стегна. Тіло Христа, думалося їй. Він її зневірний святий. Лежить на спині без жодної подушки, вдивляється в намальоване на стелі листя, в запону з гілок під синім небом.

Вона щедро лле знеболювальний лосьйон «Каламін» просто на груди, де менше опіків, де можна торкнутися. Їй так подобається впадинка під останнім ребром, це урвище зі шкіри. Дівчина дотягується до плеча, дмухає на шию, і він бурмоче.

— Що? — запитує, виринаючи з глибин зосередженості.

Чоловік повертає понівечене обличчя із сірими очима. Медсестра лізе рукою до кишень. Вона знімає зубами шкірку зі сливи, відділяє кісточку й кладе м'яку фрукто-ву плоть чоловікові до рота.

Він знову щось шепоче, змушуючи щемке серце юної сестри залишатися поруч із ним, хоч би де була його свідомість, супроводжувати до бездонних глибин пам'яті, куди він занурюється щораз глибше і борсається серед спогадів про кілька останніх місяців перед тим, як померти для цілого світу.

Часом чоловік розповідає свої історії, його пам'ять шугає в різних площинах, наче яструб, вишукуючи нові деталі. Він прокидається в оповитій намальованою зеленню альтанці, оточений розсипом цвіту й руками величавих дерев. Це нагадує йому пікніки і жінку, що цілувала ті частини його тіла, котрі нині обпечені до кольору баклажана.

— Я тижнями тинявся пустелею, забуваючи навіть підвести очі й подивитися на Місяць, — оповідає він, — як одружений чоловік, котрий може кілька днів не вдивлятися в обличчя дружини. У цьому немає байдужості, тільки надмірна заклопотаність.

Чоловікові очі застигають на обличчі молодої жінки. Якщо вона відхилить голову, погляд його не зміниться, просто ковзне повз неї й наштовхнеться на стіну. Медсестра нахиляється ближче.

— Як ви обгоріли?

Пізнє пообіддя. Його руки граються з простирадлом, пестять тканину зворотнім боком долоні.

— Мій літак загорівся й упав у пустелі. Люди знайшли мене, змайстрували щось схоже на човен із палиць і потягли крізь піски. Ми були у Єгипетському піщаному морі, раз у раз перетинали висохлі русла. Кочівники, ти чула колись про них? Бедуїни. Коли я впав, навіть пісок зайнявся. Люди побачили, як я вийшов із цього полум'я оголеним. Вогонь пожирав шкіряний шолом. Вони прив'язали до мене шини, зробили каркасні ноші й побігли. Тільки й чутно було їхні глухі кроки. Я зруйнував пустельний супокій.

Бедуїни знали, що таке палаючий літак. З 1939 року чимало їх впало на них із неба. Вони виготовляли деякі металеві інструменти й кухонне начиння з понівечених літаків і цистерн. Це був час, коли війна велася в небі. Кочівники навчилися розпізнавати звук підбитого літака і могли безпомилково дістатися до його уламків. Невеличкий гвинтик із кабіни перетворювався на коштовність. Я, мабуть, перший, хто вийшов до них з палаючої машини. Чоловік, на чийй голові розквітло полум'я. Вони не знали мого імені. Я не знав, якого вони роду-племені.

— Хто ви?

— Не знаю. Ти вже питала мене.

— Ви називали себе англійцем.

Він ніколи не втомлювався достатньо сильно й довго не міг заснути. Дівчина читала йому всі книжки, котрі зуміла знайти в бібліотеці поверхом нижче. Свічки миготіли і кидали тіні на сторінки та на її обличчя, на дерева й алеї, ці настінні прикраси залишалися о такій порі майже невидимими. Він дослухався до її слів, всотував їх, наче воду.

Якщо ставало зимно, вона обережно підходила до ліжка і лягала поруч. Мусила бути дуже обережною — навіть доторк тонкого зап'ястя завдавав йому нестерпного болю.

Іноді вже було далеко за північ, а він все лежав, широко розплющивши очі, та вдивлявся в темряву.

Чоловік впізнавав запах оазису, навіть не бачивши його. Вологе повітря. Шурхіт пальм. Бряцання кінської збруї. Гупають олов'яні бляшанки, і цей низький звук шепоче, що вони повні води.

Бедуїни змочили олією великі шматки м'якої тканини і вкрили його. Наче миром помазали.

Він відчував присутність мовчазного чоловіка, котрий увесь час був біля нього, вдихав аромат його дихання, коли той схилявся над ним що двадцять чотири години в сутінках, оглядав у темряві його шкіру.

Без тканини він знову почувався оголеним чоловіком, котрий вийшов із палаючого літака. Люди накрили його сірою повстю. Який благородний народ знайшов його, дивувався він. У якій країні виріс цей м'який інжир, плоди якого поруч із ним розжовував, а потім вкладав йому до рота якийсь чоловік. Спливав час в оточенні кочівників, а він не міг згадати, звідки прийшов до них. Знав лише одне — він був ворогом, збитим з небес.

Пізніше, у шпиталі в Пізі, йому здавалося, що кожної ночі до нього приходила знайома постать, жувала інжир і вклала йому до уст соковиту м'якоть.

Ті ночі були моторошними й безбарвними. Ані звуку, ані наспіву. Коли він прокидався, бедуїни припиняли розмови. Він лежав на вівтарі гамаку та марнославно уявляв собі, як сотні кочівників доглядають його, проте їх було лише двоє, тих, хто знайшов його, хто зірвав з нього чудернацький, охоплений схожим на розгалужені роги вогнем головний убір. Цих двох він упізнавав за присма-

ком слини, котру жадібно ковтав разом з інжиром, за звуком, з яким бігли пустелею їхні ноги.

Вона сиділа й читала книжку під мерехтливим світлом. Поглядала зрідка в коридор вілли, котра слугувала військовим шпиталем, і дівчина жила тут разом з іншими медсестрами, аж поки їх усіх помалу не перевели деінде, фронт рухався на північ, війна майже скінчилася.

У житті медсестри настав період, коли книги сприймалися як єдиний вихід із самотньої келії. Вони займали вже половину її світу. Вночі вона сиділа, схилена над тумбочкою, і читала про маленького індійського хлопчика, котрий вчився запам'ятовувати різноманітні коштовності та інші дрібнички на таці, мотався від учителя до вчителя, всотував їхні знання: хтось навчив його різних говірок, хтось — як правильно запам'ятовувати, а хтось — як не піддатися гіпнозу¹.

Книжка лежала на її колінах. Раптом дівчина збагнула, що вже понад п'ять хвилин пильно роздивляється вкритий порами папір і загнутий кутик сімнадцятої сторінки, наче хтось залишив знак. Торкнулася рукою шкіряної палітурки. Щось стрімко зблиснуло в її спогадах, ніби мишка пробігла горищем чи нічний метелик вдарився об скло. Дівчина знову зиркнула в коридор, хоча й знала, що на віллі Сан-Джироламо, крім неї й англійського пацієнта, не залишилося жодної живої душі. Медсестрі вдавалося виростити у розбомбленому садку за будинком досить овочів, щоб вони могли вижити, до того ж час від часу з міста навідувався чоловік і вона вимінювала мило, простирадла та різну всячину, котра залишилася у шпиталі, на важливіші речі. Дрібку квасолі, шматок м'яса. Він навіть залишив

¹ Йдеться про роман Р. Кіплінга «Кім». (Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.)

їй дві пляшки вина, і тепер шовечора, після того як дівчина лягала поруч із пацієнтом і той врешті-решт засинав, вона церемоніально наповнювала собі невеличку мензурку й відносила пляшку на нічний столик за причиненими на три чверті дверима, а потім сьорбала вино маленькими ковточками, гортаючи одну зі своїх книжок.

Англієць часом пильно дослухався, а іноді — ні, тому потім йому здавалося, що книжки сповнені прогалин, наче ділянки дороги, понищені штормом, подекуди не вистачало якихось епізодів, ніби сарана погризла шматок гобелену чи пошкоджений бомбардуванням тиньок несподівано відвалився вночі від фрески.

Вілла, на якій вони зараз мешкали, виглядала приблизно так само. Через завали до деяких кімнат неможливо було увійти. Бомба залишила кратер у бібліотечній стіні, крізь нього сочилися дощ і місячне сяйво, а крісло в кутку тепер постійно було мокрим як хлющ.

Дівчину не турбувала занепокоєність англійця пробілами в сюжеті. Вона не переказувала йому розділи, котрих бракувало, а просто розгортала книжку й виголошувала «сторінка дев'яносто шість» чи «сторінка сто одинадцять». От і вся довідка. Медсестра брала чоловікові руки, підносила до обличчя і вдихала запах хвороби.

— Твої руки за grubіли, — сказав він якимось.

— Це все через порпання в землі, бур'яни та будяки.

— Будь обережна. Я попереджав, що це небезпечно.

— Знаю.

Потім вона поверталася до книжки.

Це батько навчив її визначати стан здоров'я за запахом рук. Чи собачих лап. Щоразу залишаючись удома наодинці з собакою, він вдихав аромат подушечок на її лапах. «Це, — казав він, наче насолоджуючись гарним бренді, — найкращий на світі аромат! Вишуканий букет! Відголоски

мандрів!» Дівчина вдавала огиду, але собачі лапи дійсно були дивом: вони ніколи не тхнули брудом. «Це собор! — вигукував татко. — Такий-то садок, потім поле з високими травами, прогулянка крізь цикламени — скарбниця підказок про всі шляхи, якими сьогодні бігала тварина».

На горищі знову шугнуло щось, схоже на мишку, і дівчина вкотре підвела погляд від книжки.

Вони разом звільнили чоловікове обличчя від трав'яної маски. Сьогодні було затемнення. Вони чекали на нього. Де ж він? Що це за цивілізація із вмінням передбачати погоду й затемнення? Ель-Ахмар чи, як його ще називають, Ель-Аб'яд¹; то люди мусять належати до одного з північно-західних пустельних племен. Вони змогли знайти людину, що падала з неба, відкрили її обличчя маскою із зілля, назбираного в оазисі й зв'язаного до купи. Зараз трава огортала чоловіка. Улюбленою його місциною на землі були трав'яні луки К'ю², де кольори буяли такою ніжністю та розмаїттям, наче пагорби, на яких ростуть різнобарвні ясени.

Під час затемнення він пильно вдивлявся в навколишній пейзаж у слабкому світлі. Люди навчили його, як підіймати руки і вбирати в себе сили Всесвіту, так само як пустеля увібрала в себе безліч літаків. Вони продовжували нести його в паланкіні з гілок і повсті. Чоловік побачив, як зграйка фламінго перетинає поле його зору в напівтемряві від прикритого Місяцем Сонця.

Його шкіри повсякчас торкалися цілющі суміші чи темрява. Якось уночі він почув високо в небі щось на кшталт лагідного співу дзвіночків на вітрі, та згодом запала тиша,

¹ Ель-Аб'яд — мис у Тунісі, крайня північна точка Африки.

² К'ю — Королівські ботанічні сади у Лондоні.

і він заснув, спраглий цього звуку, схожого на сповільнене тьохкання птаха, можливо фламінго, чи скавчання маленького фенека¹, котрого ніс у напівзащитій кишені свого бурнуса² один із чоловіків.

Наступного дня чоловік лежав загорнений у свіжу тканину, аж раптом звідкись долинули різкі кришталеві звуки. Здавалося, сама темрява народжувала їх. Коли надійшли сутінки, його тіло знову розгорнули і пацієнт побачив, як до нього наближається стіл із чоловічою головою, а за хвилинку зрозумів, що це бедуїн з велетенським ярмом на шиї з прив'язаними до нього сотнями маленьких пляшечок, кожна — ниткою чи дротом різної довжини. Тіло, заховане в цій скляній сфері, рухалося так, наче стало її частиною.

Фігура ніби зійшла із зображень тих архангелів, яких він перемальовував іще школярем і ніяк не міг зрозуміти, як звичайне тіло здатне вмістити усі м'язи, необхідні для керування крильми. Кочівник рухався повільно й розважливо, хода його була настільки плавною, що пляшечки майже не розхитувалися. Архангел змахував скляним крилом і діставав потрібне зілля, насичене сонячним промінням, наче мазь спеціально нагрівалася, щоб оберігати його рани. Позаду цілителя мерехтіло світло — відтінки синього та інших кольорів тремтіли в серпанку й танцювали на піску. Усе це здавалося дивом — слабкий скляний передзвін, надмір кольорів, чоловік наближався, наче волхв із дарами та обличчям, схожим на гладенький і темний рушничний приклад.

Поверхня скла була шорсткою, бо оброблялася піском, як у часи давно зниклої цивілізації. Кожна пляшечка

¹ Фенек (лат. *Vulpes zerda*) — мініатюрна лисиця, яка живе в пустелях Північної Африки.

² Бурнус (франц. *bournous*, з арабської «бурнус» — «широкий плащ») — арабський плащ із цупкої вовняної тканини з каптуром.

заткнута малесеньким корком, і цілитель витягав його зубами, тримаючи в роті кілька таких затичок, змішував вміст різних ємностей. Він постояв над розпростертим обпаленим тілом зі своїми крильми, встромив глибоко в пісок дві палиці й відійшов від свого шестифутового ярма, котре балансувало тепер на милицях, зроблених із двох патиків. Бедуїн залишив свою «крамницю». Він клячав біля постраждалого пілота, клав холодні руки йому на шию й сидів так якийсь час.

На караванному шляху між Північним Суданом і Гізою, котрий називали Сорокаденною дорогою, його знав кожен. Цілитель зустрічав каравани, торгував спеціями та напоями й мандрував між оазами. Він пробирався крізь піщані бурі, загорнутий у свій дивакуватий скляний плащ, із маленькими корками у вухах, і сам собі здавався своєю ж посудиною, цей крамар-цілитель, цей повелитель олій, парфумів і дивовижних паначей, цей хреститель. Він просто заходив до табору й прямував із завісою слоїків до того, хто потребував ліків.

Кочівник сів і нахилився над обгорілим чоловіком. Потім з'єднав шкіряні човники стоп, трохи відхилився й витягнув потрібні пляшечки, навіть не глянувши на них. Повітря повнилося ароматами, коли він відкорковував слоїки. Запахло морем. Іржею. Квітами індиго. Чорнилом. Річковим намулом-каліною-формальдегідом-парафіном-ефіром. Повітря хаотично засмикалося. Ген-ген заревли верблюди, мабуть, вловили пахощі. Цілитель втер у грудну клітину пілота чорно-зелену пасту. Це була товчена павичева кістка, він виміняв її в одному з арабських поселень десь західніше чи південніше, бо знав, що це найкращий лік проти опіків.

Двері між кухнею й зруйнованою капличкою ведуть до овальної бібліотеки. Усередині все здається безпечним,

якщо не зважати на велетенську дірку між портретами на дальній стіні — два місяці тому тут стріляли з мінометів. Приміщення призвичаїлося до своєї рани, звикло до витівок природи, вечірніх зірок і пташиного співу. Окрім височених книжкових полиць тут є канапа, піаніно, накрите сірою тканиною, і навіть голова ведмедя — єдине, що залишилося від опудала. Полиці біля пошкодженої стіни покривилися від дощу, та й книжки набрали води і поважчали вдвічі. Іноді тут з'являлася блискавка, перекреслювала собою килим і піаніно, знову й знову.

У дальньому боці кімнати були колись французькі вікна, але їх давно забили дошками. Якби вони відчинялися, дівчина могла б просто з бібліотеки потрапити до лоджії, а потім спуститися тридцятьма шістьма покаяльними сходами повз капличку й попрямувати туди, де колись були старовинні луки, а тепер — земля, випалена вибухами фосфорних бомб. Німецька армія, покидаючи будинки, мінувала їх, тож у більшості кімнат, котрі не були вкрай необхідними, як оця, люди задля спокою позабивали двері.

Дівчина знала, яка небезпека чатувала на неї, поки вона прослизала до кімнати в надвечірніх сутінках. Раптово зупинилася, усвідомивши, що, ймовірно, її ваги на дерев'яній підлозі досить для активації будь-яких механізмів. Її ноги в пилюці. Єдине слабке світло просочувалося крізь зазубрену дірку від мінометного обстрілу, котра сліпим оком витріщалася в небеса.

Медсестра витягла «Останнього з могікан», з тріском відірвавши його від суцільної купи зліплених вологою книжок, її навіть у напівтемряві зачаровували аквамаринове небо, озеро та індіанець на передньому плані обкладинки. А потім, ніби в кімнаті був той, кого не варто турбувати, дівчина тихо позадкувала в зворотньому напрямку, стаючи на власні сліди, щоби вберегтися від вибухівки, але начебто

граючись, і коли б хтось зазирнув досередини, подумав би, що вона увійшла сюди, а потім її матеріальна оболонка дивним чином зникла. Вона зачинила двері й повернула на місце попереджувальну пломбу.

Згодом вона сіла в алькові біля вікна в кімнаті англійського пацієнта, де з одного боку від неї простяглися розмальовані стіни, з другого — справжня долина. Дівчина розгорнула книжку. Сторінки склеїлися до купи, залякли тугим жмутом. Медсестра почувалася Робінзоном Крузо, який знайшов затонулий фоліант, викинутий хвилиною на берег і добряче висушений сонцем. «Оповідь про 1757 рік». Ілюстрації Н. К. Ваєта¹. Як у всіх найкращих книжках, тут була важлива сторінка зі списком ілюстрацій і рядок тексту до кожної з них.

Дівчина поринула в оповідання, заздалегідь знаючи, що ось-ось з'явиться відчуття занурення в чуже життя, яке простяглося на ділянку довжиною в двадцять років, її тіло наповниться реченнями та миттєвостями, поважчає, наче голова, в якій причаїлися забуті сни.

Війська понад місяць облягали гірське італійське містечко, котре стояло на варті північно-західного шляху, загороджувальний вогонь сфокусувався на захованих серед яблуневих і сливових садів чоловічому монастирі та двох віллах. На одній із них, віллі Медічі, мешкали генерали. Трохи далі була вілла Сан-Джироламо — колишній жіночий монастир, чії фортецеподібні стіни з бійницями стали останньою схованкою для німецької армії. Тут розмістилася сотня військових. Коли містечко на пагорбах почало розриватися від пострілів на шматки, наче кораблі під час

¹ Ньюелл Конверс Ваєт — художник зі Сполучених Штатів першої половини ХХ століття. Відомий ілюстратор дитячих книжок.

морського бою, солдати рушили з казарменних наметів, встановлених у саду, до вже й так переповнених спалень старого монастиря. Вибухи зруйнували не лише частину каплички, а й горішній поверх вілли. Коли будинок нарешті перейшов до союзників і вони влаштували тут шпиталь, сходи на третій поверх заплombували, хоча деяким частинам комина й даху вдалося пережити ті моторошні події.

Медсестра та її англійський пацієнт наполягли на тому, щоб залишитися тут, коли усіх інших евакуювали до безпечніших південних територій. Увесь цей час вони страшенно мерзли, бо будинок було знеструмлено. У деяких кімнатах з боку долини бракувало стін. Вона відчиняла двері до них і бачила тільки вкриті листям, просякні вологою ліжка, котрі змерзло шутилися в кутку. Інші ж двері відчинялися просто на вулицю. Кімнати перетворилися на відкриті пташники.

Вогонь пожер нижні сходи ще до того, як солдати пішли геть. Вона принесла з бібліотеки двадцять книжок, прибила їх до залишків дерева і відновила таким чином дві сходинки. Більшість стільців вона спалила, щоб зігрітися. Залишилося ще крісло в бібліотеці, проте воно завжди було мокре, всотувало в себе всю ту воду нічних злив, котра потрапляла до кімнати крізь дірку від мінометного обстрілу. У квітні 1945-го вогню уникло тільки те, що було мокрим. Залишилося кілька ліжок. Втім, медсестра любила кочувати кімнатами разом з матрацом чи підвісним ліжком, деколи ночувала в кімнаті англійського пацієнта, деколи — у коридорі, залежно від температури, освітлення чи вітру. Зранку вона скручувала свій матрац і перев'язувала шворкою. Тепер потеплішало, тож дівчина змогла відчинити більше кімнат, провітрити темні закапелки, дозволити сонячному світлу висушити усю вологу. Часом відчиняла двері й спала в кімнатах, котрі не мали стін. Лягала на солом'яний матрац на краю кімнати і, якщо просиналася від грому чи блискав-

ки, дивилася, як мерехтять зорі й повзуть кудись хмари. Їй було двадцять, і в такі моменти дівчині вдавалося залишатися безрозсудною й безтурботною, відкидати своє занепокоєння заміною бібліотекою чи громом, який змушував здригатися вночі. Постійне переховування в темних холодних місцях впродовж кількох останніх місяців виснажило її. Вона заходила до засмальцьованих солдатами кімнат, до залів, чиє умеблювання згоріло разом із ними. Прибирала листя, відмивала лайно та сечу, відшкрібала обуглені столи. Дівчина жила, ніби волоцюга, а трохи далі королем спочивав на ліжку англійський пацієнт.

Ззовні це місце здавалося пустою. Відкриті сходи щезали в повітрі, їхні бильця звисали. Доводилося харчуватися грубою їжею, але так було безпечніше. Остерігаючись бандитів, які знищували все на своєму шляху, вони запалювали свічки вночі лише за необхідності. Їх рятував той простий факт, що вілла здавалася зруйнованою. Але дівчина почувалася тут захищеною, наполовину дорослою й наполовину дитиною. Переживши лихоліття війни, вона встановила для себе кілька простих правил. Більше ніхто не змусить її служити на благо цілого людства. Вона доглядатиме тільки обпеченого пацієнта. Вона читатиме йому, митиме його й даватиме йому щоденну дозу морфію — вона пов'язана тільки з ним.

Дівчина працювала на городі й у саду. Принесла зі зруйнованої каплички розп'яття заввишки шість футів¹ і спробувала зробити опудало, щоби вберегти від птахів грядки, почепивши на нього порожні бляшанки від сардин, які брязкотіли і калатали від кожного подмуху вітру. Кам'яна доріжка привела медсестру до освітленої свічкою келії, де вона зберігала акуратно запаковану валізу з кількома

¹ Приблизно 180 см.

листами, деяким одягом і металевою коробкою, повною медичних інструментів. Дівчина прибрала невеликий шматочок вілли й усе це зможе спалити, якщо тільки схоче.

Вона запалює в темряві сірник і підносить до гноту. Світло тягнеться до її плечей. Дівчина вклякає. Охоплює себе руками й мовчки вдихає запах сірки. Уявляє, як разом із ним вдихає світло.

Відійшовши назад на кілька кроків, малює крейдою на дерев'яній підлозі білий прямокутник. Рухається далі й малює ще кілька прямокутників — вони утворюють вежу, — один, потім два, знову один, спирається лівою рукою на підлогу й зосереджено нахилиє голову. Задкує від світла далі й далі. Врешті сідає на п'яти й сидить нерухомо.

Вона ховає крейду до кишені. Встає, підтягує спідницю і зав'язує її довкола талії. З іншої кишені виймає шматочок металу й кидає його перед собою так, що той падає за найвіддаленішим прямокутником.

Вона стрибає уперед, ноги гучно ляскають по підлозі, тінь позаду неї скручується і зникає в далечі коридору. Медсестра рухається дуже швидко, тенісні черевики ковзають цифрами, вписаними до кожного прямокутника, ось одна нога приземляється, потім дві, знову одна — і так до останньої фігури.

Дівчина нахилиється і підіймає шматочок металу, застигає на хвилинку нерухомо, спідниця досі підв'язана вище стегон, руки вільно звисають, дихання пришвидшене. Набирає в груди більше повітря і задмухе свічку.

Тепер вона в цілковитій темряві. Тільки запах диму.

Медсестра підстрибує й розвертається в повітрі, дивиться в інший бік і продовжує стрибати, ще лютіше рухаючись темним коридором, ляскають і гепають підшви черевиків, наступаючи на цифри, приземляються на прямокутники,

Подяки

Хоча деякі персонажі, котрі з'являються в книжці, мають історичних прототипів, а багато описаних місць — таких, як Гільф-ель-Кебір і пустеля навколо нього, — дійсно існують і були відкриті в 1930-х роках, варто наголосити, що ця історія — вигадка. Вигадані образи персонажів з її сторінок, а також деякі події та подорожі.

Я дякую Королівському географічному товариству в Лондоні за можливість познайомитися з архівними матеріалами та ретельно назбирати в «Географічних журналах» інформацію про світ дослідників та їхні подорожі, часто неперевершено описані авторами. Я процитував уривок зі статті Гасанейн-бея «Через Куфру до Дафуру» (1924), котрий стосується піщаних бурь, а також на основі його робіт і записів інших дослідників спробував відтворити пустелю такою, якою вона була в тридцятих роках двадцятого століття. Я хотів би подякувати за інформацію, котру знайшов у статті доктора Річарда. А. Германна «Історичні проблеми лівійської пустелі» (1934) та в огляді Р. А. Багнольда монографії Алмаші про його пустельні дослідження.

Багато книжок виявилися важливими для мене й моєї праці. «Нерозірвана бомба» майора А. Б. Гартлі стала особливо корисною, коли я описував конструкції бомб і британські саперські підрозділи на початку Другої світової війни. Я цитував його роботу дослівно (усі рядки виділені курсивом у розділі «На місці») і на основі

описаних ним методів вигадав кілька технік знешкодження, якими користується Кірпал Сінгх.

Інформація про характер деяких вітрів, що була вклеєна до пацієнтового записника, — дослівна цитата прекрасної книжки «Дихання небес» Лайалла Уатсона. Уривок, що оповідає про Кандавлу і Гігеса, із «Історії» Геродота наведений у перекладі Дж. К. Маккаулі (Макмілана) 1890 року. Інші цитати з Геродота наведені в перекладі Девіда Грена (видавництво Чикагського університету). Фраза на с. 21, виділена курсивом, належить Крістоферу Смарту; рядки, виділені курсивом, на с. 144 взяті з поеми Джона Мільтона «Загублений рай»¹; слова, котрі Хана згадує в останній розмові з Кіпом, написані Енн Вілкінсон. Я також дякую Алану Мургеду за книжку «Вілла Діана», де йдеться про життя Поліціано в Тоскані. Важливими для мене книжками були «Каміння Флоренції» Мері Маккарті, «Кіт і миші» Леонарда Мослі, «Канадці в Італії. 1943—1945» і «Канадські сестри милосердя» Дж. У. Л. Ніколсона, «Ілюстрована енциклопедія Другої світової війни» видавництва «Маршалл Кавендіш», «Військова Індія» Ф. Йетс-Брауна і ще три книжки про індійську армію: «Тигр нападає» і «Тигр вбиває», опубліковані в 1942 році директором громадських зв'язків Нью-Делі в Індії, та «Список загиблих героїв».

Дякую відділенню англійської мови Глендон-колледжу Йоркського університету, віллі Сербеллоні, фонду Рокфеллера та Столичній довідковій бібліотеці Торонто.

Хочу скласти належну шану людям, які великодушно допомагали мені: Елізабет Денніс, яка дозволила мені прочитати її листи, надіслані з Єгипту під час війни; сестрі Маргарет з вілли Сан-Джироламо; Майклові Вільямсону

¹ Номери сторінок наведено автором за оригінальним виданням.

з Національної бібліотеки Канади, що в Оттаві; Анні Джардін; Родні Деннісові; Лінді Спалдінг; Еллен Левін; а також Лаллі Марві, Дугласові ле Панові, Девідові Янгу та Доньї Перофф.

Нарешті особлива подяка Еллен Селлігман, Ліз Калдер і Сонні Мехта.

Зміст

Вілла	9
Жодної жаги до життя	32
Або сьйний вогонь	70
Південний Каїр, 1930—1938	133
Кетрін	148
Літак у піщаній схованці	159
На місці	178
Священний ліс	201
Печера Плавців	221
Серпень	259
Подяки	299

Літературно-художнє видання

ОНДАТЖЕ Майкл
Англійський пацієнт

Роман

Керівник проекту *З. О. Бакуменко*
Координатор проекту *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *І. М. Червінська*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *М. Б. Рабінович*

Підписано до друку 22.07.2016. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newton». Ум. друк. арк. 15,96.
Наклад 8000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

***Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці***

e-mail: publish@bookclub.ua

Ондатже М.

О-58 Англійський пацієнт : роман / Майкл Ондатже ; перекл.
з англ. Є. Даскал. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», 2016. — 304 с.

ISBN 978-617-12-1456-9 (укр.)

ISBN 978-0-7710-6886-7 (англ.)

Милуючись дивом уцілілими фресками в соборах чужої віри, сапер Кіп розмінює заховані серед садів, будинків і фонтанів вибухові пастки-вбивці. Самовіддано доглядає свого останнього пацієнта медсестра Хана, чия душа понівечена війною, як і тіло обгорілого безіменного льотчика. А він, її англійський пацієнт, пам'ятає лише єдину жінку, яку кохав і втратив, — чужу дружину Кетрін Кліфтон. Старому шукачу пригод і кохання — колишньому шпигуну Караваджо, — щоб існувати, потрібен щоденний укол морфію. Їїній душевний біль — поза межами людських можливостей. І в цьому болі, у муках народжується нове кохання, як оаза серед випаленої війною пустелі...

**УДК 821(71)
ББК 84(7Кан)**